

Ю.С. ШИПУЛІНА

ОСОБЛИВІСТЬ СОЦІАЛЬНО - ВІДПОВІДАЛЬНОГО МАРКЕТИНГУ ЛЮДСЬКОГО ПОТЕНЦІАЛУ В ІНКЛЮЗИВНІЙ СФЕРІ В РАМКАХ СОЦІАЛЬНОГО БІЗНЕС-СЕРЕДОВИЩА В УКРАЇНІ

Стаття покликана підняти проблемні питання працевлаштування осіб з особливими потребами в Україні. У даній статті розкрито теоретичні та практичні поняття соціально відповідального підприємництва. Вказано, що соціально відповідальне підприємництво у світі розвивається вже понад 50 років. Має теоретичні розробки та базисні напрацювання впровадження в різних галузях економіки кожної розвинутої країни. Розглянуто базові завдання соціально орієнтованого підприємництва, в які входять впровадження щодо осіб з інвалідністю. Розкрито особливості ведення соціально відповідального (закордонного) бізнесу, його переваги, проблеми та особливості щодо різних груп ризику. Порівняно розвиток соціально відповідального бізнесу за кордоном та в Україні. Визначено проблеми вітчизняного соціально відповідального бізнесу. Наголошено на тому, що він почав зароджуватися у 2000 році, і стрімко зріс у 2014 після початку війни в Україні, яку розв'язала на її території Росія. Виділено, що відсутність регулятивного законодавства щодо соціально відповідального підприємництва на даний час впливає на його розвиток позитивно, адже в цьому випадку власники бізнесів самостійно в міру успіхів і невдач своєї основної діяльності можуть регулювати його темпи, розміри допомоги та її направленість. Окреслено те, що особливістю українського соціально відповідального маркетингу людського потенціалу в інклюзивній сфері є створення робочих місць для осіб з інвалідністю з основним направленням саме для цього виду роботи. Тобто, визначено, що не підприємці створюють безбар'єрний простір серед повноправних членів суспільства і працівників, а весь трудовий простір створюється виключно для осіб з інвалідністю, щоб дати можливість їм працювати, внести свій потенціал в розвиток громад. Показано позитивний досвід такої трудової абілітації та працевлаштування у Вінницькій області.

Ключові слова: інклюзивне середовище; люди з особливими потребами; трудовий потенціал; соціально відповідальний бізнес; працевлаштування осіб з інвалідністю

Y.S. SHIPULINA

A FEATURE OF SOCIALLY - RESPONSIBLE MARKETING OF HUMAN POTENTIAL IN THE INCLUSIVE SPHERE WITHIN THE SOCIAL BUSINESS ENVIRONMENT IN UKRAINE

The article is intended to raise problematic issues of employment of persons with special needs in Ukraine. This article describes the theoretical and practical concepts of socially responsible entrepreneurship. It is indicated that socially responsible entrepreneurship has been developing in the world for over 50 years. It has theoretical developments and basic implementation practices in various sectors of the economy of each developed country. The basic tasks of socially oriented entrepreneurship, which include implementation for persons with disabilities, are considered. Features of conducting socially responsible (foreign) business, its advantages, problems and features regarding various risk groups are revealed. A comparison of the development of socially responsible business abroad and in Ukraine. The problems of domestic socially responsible business are identified. It is emphasized that it began to emerge in 2000, and grew rapidly in 2014 after the start of the war in Ukraine, which was unleashed on its territory by Russia. It is highlighted that the lack of regulatory legislation regarding socially responsible entrepreneurship currently has a positive effect on its development, because in this case, business owners can independently regulate its pace, the amount of assistance and its direction, depending on the success and failure of their main activity. It is outlined that the peculiarity of Ukrainian socially responsible marketing of human potential in the inclusive sphere is the creation of jobs for persons with disabilities with the main direction for this type of work. That is, it is determined that entrepreneurs do not create a barrier-free space among able-bodied members of society and workers, but the entire work space is created exclusively for persons with disabilities to give them the opportunity to work and contribute their potential to the development of communities. The positive experience of such labor habilitation and employment in the Vinnytsia region is shown.

Keywords: inclusive environment; people with special needs; labor potential; socially responsible business; employment of persons with disabilities

Вступ. Практика, коли підприємці спрямовують частину свого прибутку на благодійність, відома давно. Зараз значна кількість підприємців спрямовує кошти на допомогу людям, які опинилися у складній життєвій ситуації, підтримує розвиток місцевих ініціатив, закуповує необхідні матеріальні блага для конкретних організацій чи соціальних центрів. Проте з часом підприємці почали експериментувати з філантропією та прагнути не лише надавати ситуативну фінансову допомогу, а й зацікавитися виявленням і перетворенням факторів, які призводять до конкретних соціальних проблем.

Сьогодні місцеві, регіональні, національні та міжнародні компанії комплексно працюють над вирішенням соціальних проблем проблеми безпосередньо через свої дії. У всьому світі склалася нова бізнес-модель, яка тісно поєднує класичне підприємництво з діяльністю державного сектора. Її провели соціальні підприємці – люди, які обрали вирішення соціальних питань потребуючих, а не максимізацію прибутку пріоритетною метою свого бізнесу потреби суспільства.

Аналіз стану питання. Аналіз стану проблемних викликів у даній тематиці натикнувся на дві сторони медалі. З одного боку, роботодавці мало переймаються працевлаштуванням у своїх дрібних підприємствах осіб з інвалідністю через 1) відсутність адаптації середовища під особливі потреби, 2) відсутність віри і терпимості до людини з інвалідністю у виконанні робочих питань, 3) у відсутності зацікавленості самої держави у працевлаштуванні такої особи, окрім заниженої ставки оподаткування і то не на кожній групі підприємництва. З другого боку, самі особи з інвалідністю часто не бажають працевлаштовуватись, щоб не тратити пільговий статус і опинитися взагалі без засобів існування через примху працедавця.

Вирішення проблем з обох сторін ставиться на перше місце при розробці даного питання.

Мета статті. Метою статті є огляд практик впровадження професійної адаптації осіб з інвалідністю в професійному середовищі на основі вже розроблених моделей соціального підприємництва.

Методи дослідження. Хід вивчення теми дослідження проводився з використанням різних

загальних та спеціальних методів. Було використано загальні методи опису, аналізу та структуризації розроблених програм розвитку соціального партнерства у бізнесі. Серед спеціальних методів, які описують зарубіжні та вітчизняні практики професійної адаптації осіб з інвалідністю, застосовано метод дедуктивного та індуктивного виділення, метод порівняння та опису, метод статистичного аналізу, метод припущень.

Результати дослідження. Термін «соціальне підприємництво» часто використовується в дуже широкому значенні та охоплює різноманітний спектр ініціатив. Для багатьох людей соціальне підприємництво асоціюється з діяльністю некомерційних організацій, які розпочали власний бізнес, заробляючи кошти для досягнення соціальної мети. Інші називають будь-кого, хто починає свою діяльність, соціальним підприємцем при створенні неприбуткової організації. Цей термін часто використовується для опису власників бізнесу, які інтегрують елементи соціальної відповідальності у свою діяльність [5].

Незважаючи на те, що про соціальне підприємництво в останні роки з'явилося багато науково-популярних матеріалів щодо соціального партнерства, але всерівно серед дослідників немає єдиного погляду на це поняття, так само, як для нього немає єдиного визначення. Кожен практично втілений досвід призводить до нових визначень у означенні. Зрештою, ми вважаємо, що слід покеруватися означенням соціального підприємництва «бабка» соціальних наук – американського вченого Грегорі Діза. За його визначенням, соціальні підприємці діють як агенти змін у соціальному секторі шляхом:

створення неприбуткової соціальної цінності у суспільстві чи громаді;

розпізнавання та залучення нестандартних можливостей при використанні наявних ресурсів;

участі в постійних інноваційних розробках та навчаннях розвитку;

ризикованості дій незважаючи на нестабільність наявних ресурсів;

взяття відповідальності за свої рішення в даній ситуації [3].

У 2011 році, з метою створення сприятливого фінансового, адміністративного та правового середовища у сфері соціального бізнесу, Європейська комісія запровадила «Ініціативу соціального бізнесу (SBI)» та позначила соціальні підприємства, об'єднавши три виміри їх діяльності:

підприємницький – участь у безперервній підприємницькій діяльності;

соціальний – первинна і чітко виражена соціальна мета;

адміністративний – наявність механізмів забезпечення пріоритетної соціальної мети та врахування інтересів різних зацікавлених осіб [4].

Сьогодні компанії, головною метою яких є створення позитивного соціального впливу, існують у кожній європейській країні. Загалом близько 13,6 мільйонів європейців щодня працюють на соціальних підприємствах [5]. В публічному та економічному

житті спостерігаються різні процеси, які можуть ще більше прискорити динаміку зростання соціальних підприємств та розширити сферу їх діяльності, а саме:

продовжує обмежуватися надання соціальних послуг державними установами, тому неприбуткові організації починають отримувати кошти на реалізацію ефективних соціальних ініціатив;

зростає потреба диверсифікувати джерела фінансування неприбуткових організацій;

зростає інтерес до соціальних інновацій серед підприємців, які ведуть традиційний бізнес.

Зони найбільшої уваги соціального спрямування компаній в світі є:

соціально-економічна інтеграція незахищених верств населення;

надання соціальних послуг, таких як догляд за людьми похилого віку та особами з інвалідністю;

освітні та дитячі послуги;

пошук роботи та професійні послуги, перекваліфікація;

забезпечення соціальним житлом;

медичне обслуговування;

державні послуги типу спецтранспорт, утримання громадських місць тощо;

зміцнення демократії, громадянських прав;

природоохоронна діяльність.

В Україні ідеї соціального бізнесу почали втілювати лише у 2000-х роках. До 2014 року рекрутинг української сфери соціального підприємництва йшов розміреними темпами, після чого настало реально різке посилення його розвитку. Це було зумовлено економічними причинами, політичною та соціальною ситуацією. З початком збройного конфлікту на сході країни значно зросла кількість незахищених груп населення: близько півтора мільйона осіб стали внутрішньо переміщеними особами, сотні тисяч – учасниками бойових дій [2]. В результаті гостро постали проблеми соціальної адаптації та працевлаштування і в цьому випадку соціальний бізнес відреагував швидше державних структур.

Важливим питанням є те, що сьогодні в українському законодавстві не закріплено поняття соціального підприємства.

Існують різні точки зору на необхідність його легалізації. Зокрема, відсутність правового регулювання щодо соціального підприємництва сприймається як перевага та можливість для його розвитку: підприємства можуть вибирати найбільш оптимальну організаційно-правову форму як з точки зору бізнес-моделі, так і податкових особливостей. Створення та прийняття непродуманого закону може обмежити можливості соціальних підприємців і звужити допустиму сферу їх діяльності.

Хоча, загалом, можемо відмітити певні позитивні зрушення при нормативному врегулюванні соціального бізнесу, а саме:

соціальні підприємства стають помітними для донорів бізнесу;

усі соціально налаштовані підприємства отримують рівні права в певних сферах;

підприємці з соціальним спрямуванням відкриються для тих, хто надає перевагу продукції чи послуг такого бізнесу;

буде зібрана відповідна інформація щодо кількості соціальних підприємств, кількості створених ними робочих місць, обсягів доходів та конкретного внеску у вирішення соціальних проблем у країні..

Не дивлячись на існуючі проблеми, і користуючись реальними перевагами нормативного невтручання, в Україні з 2014 року запрацювали соціально орієнтовані бізнеси, як от соціальна пекарня «Горіховий Дім», піцерія Pizza Veterano, благодійний магазин «Ласка», крамниця «Шафа добра», онлайн-платформа «Мурахи», громадські ресторани Urban Space 100 та Urban Space 500, спільнота взаємодопомоги «Емаус Оселя», соціальна майстерня WoodLuck, підприємство HappyEcoWood, пекарня Good Bread from Good People, лабораторія ресайклінгу Zelenew, кав'ярня «Поруч» та інші [1].

Нам цікаві ті соціально зорієнтовані бізнес-ініціативи, які почали абсолютно нові для України процеси професійної адаптації, опіки та супроводу осіб з інвалідністю і поставили на перше місце створення таких підприємств саме для таких осіб, а потім – для прибутку.

До таких підприємств відноситься тепличне господарство в с. Дорожнє Вінницької області. Воно було створене за зразком і практичними порадами закордонних партнерів під супроводом Асоціація захисту прав та допомоги людям з інвалідністю «Відкриті серця» у 2019 році. У соціальних майстернях з 2012 року молодь з інвалідністю працювала в різних сферах: створювали сувеніри, обробляли деревину, виготовляли свічки та мило. Основна майстерня займається доглядом за рослинами. У 2018 році власниця бізнесу відвідала польське підприємство і за допомогою проекту ПРОМІС створила таке ж тепличне господарство під Вінницею. «Теплицю розміром 100 м² було обладнано автоматичним крапельним поливом, опаленням, освітленням, вентиляцією та кількаррусним устаткуванням для вирощування рослин. Завдяки задіяним технологіям вона працює протягом усього року. Простір тепличного комплексу є безбар'єрним: тут можуть повноцінно працювати люди на інвалідних візках. Навесні 2019 року тут вперше висіяли помідори, огірки, перець, брюссельську капусту, кольрабі, квіти й різноманітні пряні трави» [1].

Головна мета власників господарства – навчати молодих людей з інвалідністю та відкривати для них можливості для самореалізації. Це сприяє усвідомленню батьками та іншими роботодавцями того, що у цих осіб є значні ресурси, і за правильного підходу вони можуть виявити якісну та відповідальну працездатність. Зрозуміло, що в кожному випадку потрібно відводити час на навчання та постійний супровід. Проте зайнятість людей з інвалідністю приносить вигоди не лише їм та їх сім'ям, але й всій громаді.

Групи людей з інвалідністю, які в реальному соціумі були визнані абсолютно непрацездатними, в тепличному господарстві отримали робочі місця. Для

цього було відібрано 16 таких осіб і 10 осіб команди м'якого супроводу. Після двоетапних модулів навчання самих осіб з інвалідністю та їх супроводу, проходження практики, було ініційовано 8 повноцінних робочих місць, на яких цих 16 осіб з особливими потребами працюють почергово. Нагадаємо, що це – люди з важкими формами ураження кінцівок, опорно-рухового апарату від народження. Даний проект показав і тим, хто призначає абсолютну непрацездатність таким особам, і батькам, і підприємцям, що бажання формують нові реалії інклюзивного маркетингу.

Команда «Відкриті серця» поставила собі за мету поділитися досвідом побудови інклюзивної моделі зайнятості з колегами з інших міст та регіонів. Для цього за підтримки проекту ПРОМІС були підготовлені відеоуроки з формування навичок роботи в теплицях. Організація постійно шукає можливості проводити навчання облаштуванню комплексних робочих місць – розповідає про них на прикладі тепличних культур і вимагає безпосередньої участі тих, хто перебуває під його опікою. У червні 2020 року вона отримала інформацію про те, що Асоціація "Otwarte Serca" стала одним із переможців конкурсу програми соціальних інвестицій, організованого компанією "Bayer". З цього приводу відкрилася можливість придбати спеціальний мінітрактор, яким представники організації та молодь з інвалідністю відвідують п'ять районів Вінниці. В практиці це означає обмін досвідом у господарюванні в теплицях. Ініціатива відповідних мешканців Вінниці спрямована на привертання уваги громадськості до працевлаштування людей з інвалідністю і внесення вагомого внеску у подальший розвиток соціального підприємництва в Україні.

Подібний досвід працевлаштування осіб з інвалідністю різної групи відбулися при відкритті кав'ярень та салонів краси у різних містах: Вінниця (кав'ярня «Кульбабка», салон краси «Гармонія»), Луцьк (кав'ярня «Сонечко») та ін.. Головною особливістю цих проектів працевлаштування є таке:

організатори такого бізнесу відразу ставлять за мету створити робочі місця для осіб з інвалідністю і виключно для таких осіб. в цьому є свої плюси, так як особи з особливими потребами опиняються з такими ж людьми на робочому місці і розуміють їх проблеми. Також під їх потреби облаштований весь робочий простір. З мінусів – неможливо створити робочий колектив виключно з осіб з інвалідністю, бо багатьом потрібен супровід. Тому більш доречно супровід також навчати і працевлаштовувати для постійного м'якого контролю робочого дня і процесу. По-друге, оформлення виключно осіб з інвалідністю не вирішує їх проблеми соціалізації в суспільство, так як ці люди все рівно лишаться у штучно створеній бульбашці і не завжди морально готові далі розкриватися для світу;

організатори такого бізнесу відразу спрямовані на абілітацію, профорієнтацію осіб з інвалідністю, враховуючи відсутність розумного та адекватного законодавства, яке б регулювало усі питання;

кожен проект розробляється ситуативно і виважено. Керування відбувається виключно

зарубіжним досвідом тому що навіть за роки незалежності в Україні питання маркетингу потенціалу осіб з інвалідністю не стало на порядку денному і лишилось існувати на рівні радянського зразка з невеликими і, здебільшого, ускладненими процесами реформування відносин в інклюзивній площині.

Висновки. Таким чином, ми можемо констатувати, що питання маркетингу осіб з особливими потребами на розвиток їх професійно придатного потенціалу в Україні має зародковий характер. Це, враховуючи те, що поряд існує закордонний позитивний досвід ментально іншого відношення до осіб з інвалідністю. Закордон демонструє повне сприяння соціалізації, адаптації, професійній орієнтації, працевлаштуванню, законодавчому, медичному, соціальному супроводу особи з особливими потребами, тобто довіряє такій особі свій потенційний розвиток і використовує можливості цієї особи для себе. Як бачимо, саме закордон має успіх в розвитку економічної та соціальної складових. А наша країна поступається в цьому плані, не розробивши не лише адекватного законодавства, а й медичного та соціального обслуговування осіб з інвалідністю.

Використання закордонного досвіду ентузіастами-підприємцями, здебільшого з причини наявності в своїй же родині такої людини, спричиняє зародження нових соціально відповідальних бізнесів, які повністю чи частково підлаштовуються під можливість особами з інвалідністю формувати себе як трудовий ресурс, потенціал і здобувати успіхи, мати економічну незалежність і реалізовуватись.

Перспективи подальших досліджень мають стосуватися вивченню і збору досвіду розвитку бізнес-проектів працевлаштування осіб з інвалідністю, реалізації їх законних прав щодо робочого місця та відпочинку, окреслених як в Конституції, так і в

Кодексі законів про працю. Збірка даних дасть можливість сформувати систематичні проблеми таких бізнесів, переваги і уніфікувати певні вимоги як до держави, так і до суспільства, громад у наданні особам з інвалідністю робочих місць відповідно до здібностей, навичок, здобутих професійних знань та статусів.

Список літератури

1. Соціальне підприємництво та інклюзія: досвід українських міст. Кейс-стаді. Федерація канадських муніципалітетів. Проект міжнародної технічної допомоги «Партнерство для розвитку міст», 2020. URL: http://pleddg.org.ua/wp-content/uploads/2020/12/Case_Study_PLEDDG_SocP.pdf
2. У Мінветеранів порахували кількість учасників бойових дій. Українська правда. 04.01.2019.
3. Gregory Dees J. The Meaning of “Social Entrepreneurship”, reformatted and revised on May 30, 2001.
4. Social Enterprise in Europe: Developing Legal Systems which Support Social Enterprise Growth, 2015.
5. Social enterprises and their ecosystems in Europe. Comparative synthesis report, 2020.

References (transliterated)

1. Sotsial'ne pidpryyemnytstvo ta inkluziyya: dosvid ukrayin's'kykh mist. Keys-stadi [Social entrepreneurship and inclusion: the experience of Ukrainian cities]. Federatsiya kanads'kykh munitsypalitetiv. Proekt mizhnarodnoyi tekhnichnoyi dopomohy «Partnerstvo dlya rozvytku mist» [Case stages. Federation of Canadian Municipalities. International technical assistance project "Partnership for the Development of Cities"], 2020. URL: http://pleddg.org.ua/wp-content/uploads/2020/12/Case_Study_PLEDDG_SocP.pdf
2. U Minveteraniv porakhuvaly kil'kist' uchasyukiv boyovykh diy [The Ministry of Veterans has counted the number of combatants]. Ukrayins'ka pravda [Ukrainian Pravda]. 04.01.2019.
3. Gregory Dees J. The Meaning of “Social Entrepreneurship”, reformatted and revised on May 30, 2001.
4. Social Enterprise in Europe: Developing Legal Systems which Support Social Enterprise Growth, 2015.
5. Social enterprises and their ecosystems in Europe. Comparative synthesis report, 2020.

Надійшла (received) 19.01.2024

Відомості про авторів / About the Authors

Шупуліна Юлія Сергіївна (Shypulina Yuliia) – доктор економічних наук, професор кафедри маркетингу, Національний Технічний Університет "Харківський Політехнічний Інститут", вул. Кирпичова, 2, Харків, Україна, 61002, ORCID: 0000-0002-8133-578X; e-mail: yuliia.shypulina@khpі.edu.ua